

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ КОНСТИТУЦИОНЕН СЪЮЗ

Проф. Инголф Пернис

I. Въведение

Да разсъждаваме за бъдещето на Договора за една Конституция за Европа[1] означава по необходимост да мислим[2] също така и за конституциите на отделните държави-членки. Европейското и националното ниво са в много отношения тясно взаимоотноверзани. Илюстрация на това твърдение са и последните решения на европейските национални конституционни съдилища, взети във връзка с ратификацията на Конституционния договор и фокусирани върху обвързаността на националните конституционни режими с първичното европейско право. Пример в тази насока е решението на испанския Конституционен съд от 13 декември 2004 г. То придава на интеграционната клауза, уредена в чл. 93 от испанската конституция, качеството на свързващо звено между европейския и испанския правен ред[3]. Полският Конституционен съд, в своето решение от 11 май 2005 г., взето във връзка с договора за присъединяване на тази държава към ЕС, говори за едно “отношение на взаимен обмен” между националната и общностната правни системи.[4]

Аз се опитвам да опиша специфичните характеристики на тази “обвързаност” между националните конституции и първичното право на ЕС като интегрирана правна система, чиито субекти на легитимация са гражданите, още от 1995 г[5]. Тогава този опит бе направен от гледна точка на търсенето на гаранции за съществуването и идентичността на конституционната държава посредством нейната наддържавна обвързаност чрез използването на понятието “европейски конституционен съюз”. Централните елементи на понятието “конституционен съюз” са мисленето “отдолу - нагоре”, от гледна точка на гражданите, и материалното единство на съставните, нейерархични правни системи (II). Ще се опитам да опонирам на някои алтернативни модели и критики от страна на теорията на държавата и правото, опирайки се на едно постнационално понятие за конституция (III). Също така е необходимо да се посочат познавателната стойност и правните последици, които концепцията би имала за практиката (IV). Посредством кратко изложение ще бъдат изведени и някои заключения относно съвременното конституционно положение в ЕС (V).

II. Елементи на понятието за конституционен съюз

Концепцията ми за конституционния съюз се изгражда върху фундамента на индивида, на гражданите на Европейския съюз. Погледнато от страната на гражданина, Европейската конституция представлява една система, състояща се от множество нива, която е структурирана съобразно различни по своя обхват равнища на компетентност, интерпретирани в смисъла на един “многостепенен конституционализъм”. Националното и европейското конституционни нива се свързват в тяхното взаимно преплетено битие в единна система. Европейското и националното конституционно право формират материално единство (вж. 2).[6]

1. Европа, мислена от гледната точка на гражданина.

Концепцията за конституционния съюз изхожда от едно постнационално понятие за конституцията (вж. а.) и се основава на договорната теория (вж. б). Гражданите са субекти, генериращи легитимност, като същевременно са и засегнати от възникващия правен ред (вж. с)

а. Постнационалното понятие за конституцията и първичното право на ЕС.

Федералният конституционен съд на ФРГ говори в своето “Маастрихтско решение” (Maastricht - Urteil) за “правен съюз”[7]. Изясняването на съотношението между европейското и националното правно равнище зависи при това в голяма степен от разбирането относно качеството и нормативността на първичното европейско право. Съдът в Люксембург обозначава още от 1986 г. Договора като “конституционен документ на Общността”[8]. Той определя въпроса за възможността за присъединяване на Европейската общност към Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи като проблем “от конституционно значение”. От това следва, че подобно присъединяване се нуждае от предварително изменение на договорите, т.е. възниква необходимостта от конституционни промени[9]. Тезата на Съда се застъпва и в литературата[10].

Признава се, макар и да не е безспорно, че понятието за конституция претърпява еволюция, също както функциите на държавата. То следва да се адаптира към новите условия и изисквания на политическата система.[11] Ето защо аз изхождам от едно “постнационално” понятие за конституцията.[12]

Чрез конституцията една група от хора, установила се върху дадена територия, се самоопределя като граждани или като народ[13], т.е. като общност, базирана върху договорени ценности. Тя си създава органи, процедури и др. за осъществяването на определени или определими посредством прилагането на дадена процедура цели и се превръща по този начин - саморефлексивно - в носител на учредителната власт (*pouvoir constituant*). “Едва процесът на съвместно изграждане на конституцията създава това, което тя предполага, а именно взаимно признаващи се като равни “граждани” (“citizens”)[14].

С това понятие за конституция става възможно да се тематизира изграждането на Европейския съюз като политическа общност на гражданите на националните държави-членки, самоопределящи се като съюзни граждани, без да се нуждаем от имплицитното присъствие на държавността. Европейските договори учредяват, легитимират, организират и ограничават публичната власт както при взаимодействието на институциите една спрямо друга, така и при непосредствените им взаимоотношения с индивида, като изпълняват по този начин основните функции на една конституция[15]. Следователно, ако квалифицираме първичното право на ЕС като конституция, то става възможно да говорим в контекста на обвързаността между европейското и националното конституционни равнища не просто за един *правен* съюз, колкото за европейски *конституционен* съюз.

в. Контрактуалистският компонент: “договарянето”

Сред предпоставките, които вътрешнодържавните интеграционни клаузи установяват, е и конституирането на супранационална публична власт посредством последователни договаряния между гражданите на държавите - членки. Европейските договори са, в този смисъл, израз на един европейски *contratsocial*. [16] *ownership taking*. За разлика от понятието “държавен съюз”[18] това за “конституционен съюз” трябва да акцентира върху разбирането на ЕС като “правна общност”[19], като по този начин подчертае фундаменталното значение на правото за конституирането и функционирането на съюза. По думите на Валтер Халщайн Общността е “създание на правото. Това е решителната новост, която отличава сегашния от предишните опити за обединение на Европа. Не насилието, не подчинението се използват като средство за постигане на тази цел, а една духовна, една културна сила - правото.”[20] При това, конституцията следва да бъде разбрана не като статична концепция, а като отворен процес, т.е. ако използваме думите на Петер Хеберле - като един “постоянен процес на договаряне, търпимост и съ-съществуване между всички граждани”[17]. Европейските договори документират волята на гражданите в ЕС да се договарят непрестанно в горепосочения смисъл относно общото благо. В това се състои и демократичното състояние на

Това, че конституционният съюз на ЕС е замислен като правна общност и функционира ненасилствено е основата на доверието, върху което гражданите и техните държави изграждат Европа като политическа общност.

с. Гражданите като легитимиращи субекти и като адресати

Ето как става явен още един централен елемент на конституционния съюз. Фактически европейското право се легитимира - при сключването на договорите и в хода на упражняването на европейските компетенции - посредством гражданите на държавите - членки, т.е. от същите тези граждани, от които произтича легитимността и на всяко национално право в рамките на отделния национален държавен порядък. Гражданите са адресати едновременно на тяхното национално право и на общностните европейски норми. Ето защо, от гледна точка на конституционната теория, е възможно да говорим за съществуването на две правни и конституционни нива, насочени към едни и същи граждани.

2. Единството на съставната система

Националното и европейското конституционно ниво, въпреки тяхното формално разграничение, образуват материално единство. Те са свързани в тези области, които в последна сметка формират “Европейската конституция”[21]. Европейските и националните конституции са не просто паралелни една спрямо друга, а и взаимно се допълват.

Конституцията на ЕС се надгражда върху конституциите на държавите - членки. Тя разчита за своето

функциониране не само на себе си, но и на вътрешнодържавните правопорядъци. Двете конституционни нива се намират в перманентно взаимодействие[22]. Идеята за конституционния съюз обосновава отвореността на националните конституции и на супранационалната (частична) конституция за взаимни влияния, които утвърждават тяхното материално единство в смисъла на консистентност, кохерентност и стабилност на съвкупния правопорядък. При това националното конституционно право е подложено на влияние от страна на европейското конституционно ниво (вж. а), също както и европейското, от своя страна, търпи въздействия от конституциите на държавите - членки. (вж. б). Взаимодействия се наблюдават също и в хоризонтален аспект между отделните държави - членки на ЕС. Те допринасят за утвърждаването на правната общност (вж. с).

а. Изменение на националното (конституционно) право

Тази взаимна обвързаност се проявява, на първо място, в правното въздействие на договорното учредяване и доразвитие на Европейското право върху националното конституционно право. В своето решение “Eurocontrol” Федералният конституционен съд на Германия постановява: “прехвърлянето на компетентности представлява намеса в и изменение на конституционно установеното разпределение на правомощия и по този начин се явява материална промяна на Конституцията...Важността на този момент изисква стриктно тълкуване на домена, резервиран само за законодателно уреждане в чл. 24 (1) от Основния закон на Германия. Неговият смисъл е да допусне подобен процес, водещ до промяна в системата на разделение на властите и функциите, заложена в Основния закон, само с формалното съгласие на законодателя, дадено “чрез закон”, в случай че не се изисква формално изменение на конституцията, съгласно чл. 79 от Основния закон...”[23].

Ето защо въведената с конституционната ревизия от 1992 г., извършена във връзка с основаването на Европейския съюз, разпоредба на чл. 23 (1) изр. 3 от Основния закон изисква при подобни прехвърляния на компетенции в полза на ЕС те да се приемат със съответните квалифицирани мнозинства за промяна на конституцията, като същевременно насочва към границите на възможната конституционна промяна, поставени от чл. 79 (3) от Основния закон.

Всяко доразвитие на първичното европейско право, както и някои промени в актове на вторичното право водят до непосредствено изменение на съдържанието и значението на националното право, в това число и на конституционното право. Това е основата на многократно анализирания европейски процес на вътрешното право, което засяга конституционното, административното, частното, а напоследък и наказателното право. Този “мълчаливо” протичащ процес на изменение, свързан с имплицитно налагаща се правна промяна, обяснява защо в рамките на чл. 23 от Основния закон на ФРГ не може да се препрати към т.нар. “клауза за изясняване”, уредена в чл. 79 (1) от Основния закон.

б. Влияние на националното върху европейското правно ниво

Възможно е да бъдат открити съществени влияния на националното върху европейското конституционно ниво. Това важи с особена сила по отношение на юриспруденцията на конституционните юрисдикции. Значим пример в тази насока е “преторското” развитие на защитата на основните права на европейско равнище чрез Съда в Люксембург въз основа на “общите правни принципи”, върху които се изгражда Съюзът и които се споменават в чл. 6 (2) на Договора за Европейски съюз след Договора от Маастрихт, като те биват конкретизирани чрез Хартата на основните права[24]. Мащаб представляват конституционните традиции на държавите - членки, но също така и Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи чрез тълкувателната практика на Съда в Страсбург. В решението по делото “Хауер”, Съдът в Люксембург възприе съществени елементи от немската догматика по човешките права. Той прецени възможните ограничения на правото на собственост и на свободата за професионално развитие с оглед на принципа на пропорционалността и обяви т.нар. “съществено съдържание” на тези права и свободи за ненакърнимо[25]. Също така влиянието на Европейската конвенция за защита правата на човека е особено забележимо при създаването на дефиниция на обхвата на защита на неприкосновеността на жилището от страна на Съда в Люксембург. Първоначално той прие, че служебните помещения не се ползват с подобна защита. По-късно обаче Съдът в Люксембург коригира този свой рестриктивен възглед, след като Съдът в Страсбург извърши едно по - широко тълкуване на разглежданата свобода[26].

с. Хоризонтален аспект на европейския конституционен съюз

Хоризонталният аспект на европейския конституционен съюз се развива, от една страна, чрез уреденото от европейското право взаимно признаване например в области като свободното движение на стоки, дипломите за висше образование, както и напоследък при съдебните решения и присъди[27]. От друга страна, това се получава посредством взаимните влияния между националните правопорядъци като например рецепцията на принципите на т.нар. “Маастрихтско решение” на немския Федерален конституционен съд от някои конституционни съдилища[28]. Още едно свидетелство за съществуването на това хоризонтално измерение представлява ролята на немската теория като пример в областта на човешките права по отношение на другите правни системи. Това важи в най - голяма степен за принципа за пропорционалност[29].

Освен в областта на конституционното право, разглежданото хоризонтално взаимоотношение се развива и на нивото на текущото право. В сферата на наказателното право това твърдение може да се онагледява чрез примера на европейската заповед за арест[30]. В публичното право се наблюдава процес, определен от Еберхард Шмит - Асман като европейски административен съюз[31].

От гореизложеното обаче не следва каквото и да е поставяне под въпрос на авторитета или действието на съответната конституция. Въпреки формалната автономия на правните нива и източници практиката води до възникване и изграждане “норма по норма” на едно право, което Петер Хеберле от 1991 г. дефинира с понятието “общоевропейско конституционно право” и което може да се превърне в европейско общо право, обхващащо всички правни отрасли.[32]

III. Алтернативни модели и критики

Най - общо погледнато съществуват две основни линии на критика на току - що скицираната теория. Първата група от контрааргументи касае основополагащото понятие за конституция (вж. 1). Другите критични възгледи се изграждат на базата на келзенианската правна теория, най-вече от Матиас Йещед.[33]вж. 2). Те засягат проблема за правното и особено нормативнотеоретично обосноваване на концепцията за конституционния съюз.

1. Критика на понятието за конституция, поставено в основата на теорията

По отношение на понятието за конституция могат да бъдат идентифицирани четири насоки на критиката. Във връзка с твърдението за конституционния характер първото направление отрича съществуването на достатъчно развита европейска публичност (а), второто - наличието на ентузиастичен патос (б), а третото - елементът на държавност. Четвъртата линия на критиката вижда в използването на понятието “конституция” заплаха за националните конституции (d).

а. Конституция без публичност?

Дитер Грим подчертава, с известно основание, че Договорите на практика изпълняват основните функции на конституцията. Но според него, те не биха могли да бъдат конституция, тъй като тя се създава от народа, докато Европейската конституция е дадена на гражданите от трето лице и по - точно - от държавите.[34] Не се взима под внимание, обаче, че - както вече установихме, гражданите в демократичните държави изпълняват ролята на източник и основание на легитимност.[35] От тяхно име действат правителства и парламенти, когато например изработват, договарят и ратифицират европейските договори. Върху тяхната демократично формирана воля се базира също така договорното учредяване на супранационалните властнически структури. Следователно формата на (международния) договор, сключен между представляващите своите народи държавни органи, би могла да бъде възприета като една възможна форма на супранационалното конституционно законодателстване[36], дори когато чрез този акт не се извършва самоопределение на народа в класическия смисъл на думата. Статусът на и понятието за европейски гражданин е достатъчен признак за принадлежност към тази супранационална общност.[37]

Интеграционните клаузи - например чл. 23 (1) от немския Основен закон, които националните конституции съдържат, служат не само за “отваряне на държавността”, но също така регламентират и предпоставките и процедурата за това. Учредената по този начин свързаност между народите, съответно между гражданите на държавите - членки в техния общ статус на съюзни граждани изглежда като едно почти гениално решение за една обширна общност, която с оглед реализирането на определени цели и задачи е федерално конструирана, без да се поставя под съмнение държавността и (конституционната) културна

идентичност на членуващите в нея държави. Ето как конституцията става мислима и без съществуването на общ народ в класическия смисъл на понятието.[38] От решаващо значение се оказва легитимирането на натоварената с представителни функции власт от страна на засегнатите лица.

b. Конституция без патос?

Съществува и социологико - исторически аспект на критиката, изразявана във връзка с прилагането на понятието за конституция по отношение на първичното право на ЕС. Така например Хасо Хофман ни напомня за едно по - дълбинно значение на явлението “конституция” в контекста на “конституционната треска”, обхванала обществото по времето на Великата френската революция: “като предизвестяване на учредяването на суверенно човешко самоопределение, понятието за конституция придобива характера на проект за бъдещето, план, разкриване на една нова епоха”.[39]

Твърди се, че именно този “ентузиазиращ патос на свободата и човешкото равенство”[40] е важен за понятието за конституция, като същевременно именно той липсва в случая с ЕС.[41] Всъщност през 50-те години на XX век човек трудно би открил някакво масово движение от подобен род в Европа. Само че нима търсенето на един нов модел на политическо устройство, който да послужи като основа на мира след катастрофите, причинени от две световни войни, е по - малко съществено от стремежа на хората към свобода от абсолютния владетел? Можем ли да твърдим, че предложението на Жан Моне за създаването на една супранационална власт е по - малко революционно по отношение на доминиращия вестфалски модел на публичния ред или пък е по - малко значимо от преминаването от монархически към народен суверенитет?

Ентузиазмът по отношение на Европа и нейната конституция не е чак толкова внушителен поради факта, че идеята за създаването на супранационална конституция е твърде абстрактна и нейното претворяване на практика е една изключително комплексна задача. Какъв беше обаче ентузиазмът на немския народ навремето по отношение на Ваймарската конституция и по-късно - на Основния закон? Трудно е също така да се твърди, че ентузиазмът бе огромен и в освободените от съветско господство народи от Централна и Източна Европа към техните нови конституции. В същото време обаче ние считаме тези нормативни актове без всякакво съмнение за конституции.

c. Конституция без държава?

Следващият аргумент на критиката е свързан с необходимата връзка между конституцията и държавата, разглеждана като нейна предпоставка.[42] Тази зависимост в никакъв случай не е задължителна.[43] Все по - широко разпространение намира разбирането, че конституцията е възможна и без държава.[44] Причината за това е, че същността на конституцията се изразява в конституирането, легитимирането и организирането на публичната власт, както и в нейното ограничаване по отношение на гражданите. Това е било разбрано и от Георг Йелинек, който поддържа, че “всеки траен съюз...се нуждае от ред, изграден и приложен в съответствие с неговата воля, който също така се самоограничава и урежда положението на своите членове в него и по отношение на него”.[45] Ето защо конституцията би могла да създаде една система на ограничена власт, чиито компетенции са разпределени на две или повече нива.[46] Този феномен отдавна е познат във федералната държава. Нищо не пречи да приложим тази концепция и в наддържавното пространство, като създадем една степенувана или съставна политическа система с разпределени компетентности, при условие че разглежданата институция изпълнява основните функции на явлението “конституция”.[47] Аз обозначавам това особено, отворено, центрирано не върху държавата и нацията, а базирано на демократичното самоопределение на индивида понятие за конституция като “постнационално” с оглед на неговото отличаване от класическата понятийност.[48]

Следва да направим обаче уточнението, че създаването на европейска федерална държава, обхващаща и превръщаща във федерирани единици държавите - членки или поне подчиняваща тяхното право, не е, нито може да бъде, цел на ЕС.[49] Един поглед върху Основния закон на ФРГ, използван като база за сравнение, би ни помогнал да открием разликите. В Германия федералното право има примат по отношение на правото на лендерите (чл. 31 от Основния закон). Федералната конституция се намира на върха на нормативната йерархия.[50]1) т. 2 от Основния закон Федералният конституционен съд има право да обявява за нищожни провинциални закони, които противоречат на Основния закон или на федералното право. Федералните съдилища могат да отменят решенията и присъдите на провинциалните съдилища. Лендерите са подчинени на федералната държава. В случай на неизпълнение от тяхна страна на федералните им задължения е допустимо,

съгласно чл. 37 от Основния закон, използването на федерална принуда. Всичко това е безспорно, въпреки всеобщото разбиране, че лендерите са оригинерни държави,[51](чл. 28 (1) от Основния закон). въпреки тяхната конституционна автономия, поставена все пак в определени граници, посочени в т.нар. “клауза за хомогенност” Според чл. 93 (

Подобна йерархия на нивата на политическа отговорност и компетентност не съществува в ЕС: нито в действащото право, нито в новите разпоредби на Договора за създаване на Конституция за Европа. Съдът на европейските общности в хода на своята константна практика, датираща от делото Costa/ENEL от 1964 г., допуска приоритет на европейското над националното право единствено по отношение на прилагането, но не и във връзка с неговата валидност. Това бива потвърдено отново от държавите - членки посредством чл. I-6 от Договора за създаване на Конституция за Европа, както и чрез съответната Декларация в анексирания към него протокол. Немският Федерален конституционен съд също така не приема, при това с основание, йерархическото подчиняване на националното под европейското право. Това става явно от квалификацията на Федералния конституционен съд на взаимоотношенията му със Съда на европейските общности като “отношения на сътрудничество”.[52] Също така немският Конституционен съд подчертава, че той продължава да е компетентен да обявява при определени условия общностното право за неприложимо в Германия.

d. Де-легитимация на националните конституции?

Обозначаването на проекта, изработен от Конвента като “Договор за създаване на Конституция за Европа” се отхвърля от някои автори като въвеждащо в заблуждение. Паул Кирхоф счита, че понятието “конституция” е било узурпирано от ЕС, за да се припише на Договорите една отникъде непредоставена им легитимност, с цел да се постави под въпрос ролята на държавите - членки като “господари на Договорите” и да се изтласка на заден план валидността и действието на националните конституции.[53]

Легитимността на публичната власт може да се генерира единствено от засегнатите граждани. Това правило важи както в националната държава, така и при сключването на международни договори от страните. При положение, че съществуват държави, които са “господари на Договорите”, то тогава именно гражданите действат чрез органите на публичната власт.[54] Това положение не само, че не е поставено под въпрос посредством възприемането на понятието за конституция, но и дори бива утвърдено. “Европейската” конституция би могла да подчини и изтласка националните конституции само ако бъде прието, че в нея е и трябва да бъде уредено цялостно и пълно упражняването на публичната власт в общността. Често пъти във федералната държава федералната конституция - както например в Германия Основният закон, изтласква конституциите и държавността на федерираните единици.

2. Правна теория или в търсене на Основната норма

Необходимо е да вземем под внимание и съмненията от страна на теорията на правото. Особено т. нар. “теза за единството” представлява за Матиас Йещед един “правнотеоретичен оксиморон”.[55] По примера на келзеновото “чисто учение за правото”[56] той приема, че една правна норма придобива правна сила единствено във връзка с правния ред. Ето защо норма с произход извън разглеждания правен ред може да получи правна сила в него само чрез нейното реципиране като форма за създаване на право.[57] Поради тази причина колизия на норми е възможна единствено вътре в рамките на конкретен правен порядък и е немислима между две правни системи.[58] Нормативни ефекти като примат или отменително действие по силата на йерархията могат да се проявят само “чрез идентично основание на правната сила”.[59]

Посредством теорията и терминологията на Ханс Келзен е възможно да редуцираме особено твърде дискутираната дилема относно примата на европейското право до липсата на обща Основна норма, от която да изведем правната сила на цялото право в рамките на една правна система.[60] Като следствие от това европейското и националното право са безспорно формално два отделни правопорядъка. Европейското право може да претендира за правна сила в рамките на държавите-членки само доколкото тя би му била призната от националните конституции. Не само немският Конституционен съд чрез своето “Маастрихтско решение”,[61] но и други европейски конституционно съдилища обосновават правната сила на европейското право в пределите на юрисдикцията на държавите - членки по един или друг начин чрез разпоредбите на националните конституции. При това в една или друга степен се признава и формалната самостоятелност на европейското и националното право.[62] Ето как общностното право губи своята автономия и гаранциите за ефективно всеобщо и единно прилагане, съгласно изискванията на принципа за равенство пред закона, което пък е

предпоставка за неговото признаване в качеството му на право.

Схемата за нормативната пирамида, на върха на която стои Основната норма, в смисъла на келзеновата теория на правото, би могла да има познавателна стойност в рамките на правната система на една държава. Тя обаче не е пригодна да обясни правната система на Европейския съюз, съставена от две взаимнообвързани правни нива, чиито норми произхождат от тези правни субекти, които едновременно с това са им подчинени. Тази обяснителна схема среща сходни затруднения при федералните държави, в случай че на правото на федерираните единици бъде признато оригинерно качество и неговата правна сила не бъде извеждана от федералната конституция.[63] В още по - малка степен тя отразява структурата на европейския конституционен съюз. При него не се наблюдава нито неограничено върховенство на европейското право, нито неограничен примат на националното право, от които да бъде изведено като от Основна норма определено разпореждане във връзка с йерархията на тяхното прилагане.[64]

Адекватно на конституцията на Европейския съюз решение може да бъде намерено тогава, когато успеем да се абстрахираме от йерархичния държавен модел[65] и възприемем ЕС като това, което той в последна сметка е: един конституционен съюз, основан на общо право, в който на доброволен принцип са формулирани и приложени политики в общ интерес на всички съюзни граждани чрез съвместното действие на институциите на национално и европейско ниво, като суверенитетът се упражнява и на двете равнища.[66]

Основанието на тази система не е фиктивната Основна норма, а разумът и приемането ѝ от страна на засегнатите хора в един контрактуалистски смисъл.[67] Когато засегнатите лица, в качеството си на граждани на общността, на граждани на националните държави заедно с гражданите на останалите държави - членки се самоопределят в конституцията като граждани на ЕС, те установяват също така - било имплицитно, било изрично - както в чл. 6 от Договора за създаване на Конституция за Европа, дали и в какви граници общностното право има предимство пред националното право и също кой взема в последна сметка това решение. Всичко това не е естествена даденост, нито е въпрос на логиката. Всъщност именно гражданите определят в конституцията съотношението между правните равнища в съответствие със собствената си воля.

Теодор Шилинг счита отказа от концепцията за Основната норма за една революция в правния смисъл на думата и отхвърля тази хипотеза.[68] Само че революцията вече започна с основаването на Европейската общност и нейния супранационален правопорядък. Тя се базира на волята на гражданите на държавите - членки да допълнят националните органи чрез супранационални, да създадат общи и наддържавни политически институции, да прибавят към националния конституционен ред едно допълнително право, чието гарантиране е обща задача на националните и европейските съдилища. Въпросът за примата се разрешава не чрез конфликт, конкуренция между съдилищата за това кой има последната дума, нито чрез констатираното от Шилинг "съгласие между държавата - членка и европейските съдилища да са несъгласни".[69] Този проблем може да бъде решен единствено посредством сътрудничеството на всички съдилища, чрез взаимно зачитане, но също и контрол, както и чрез съблюдаване на границите на собствената компетентност, съгласно разпоредбите на конституциите на национално и европейско ниво.

Обвързващото установяване на изразената воля на гражданите относно примата във всеки конкретен случай е задача на съдилищата. В едно "отворено общество на конституционните интерпретатори" (Петер Хеберле)[70] тяхното оценяване е обект на общоевропейски комуникативен процес и в този смисъл - на критиката от страна на медиите, науката и широката публика.[71] Съдебното решение следва да отчита и отразява тази публичност, за да може дълго време да бъде възприемано и преценявано като "право".[72] В случай, че гражданите, представлявани от своите демократично избрани депутати, възприемат дадено юриспруденциално решение като нетърпимо, то е възможно да последва неговото експлицитно разяснение или промяна посредством изменение на конституцията.[73]

IV. Конституционния съюз: познавателна стойност и последици

Кои са правните последици на концепцията за конституционния съюз? От значение е, например, признаването на многоаспектната идентичност на гражданите (вж. 1). На нея ѝ съответства оригинерното действие на европейското право и свързаното с това негово предимство при прилагането, без да е налице някаква йерархия (вж. 2). Вследствие на свързаността на европейското и националното право в една система възниква нов аспект на обвързването на националните органи с правото и закона по смисъла на чл. 20 (3) от Основния закон (вж. 3), както и отношение на коопериране между европейските съдилища и тези на държавите-членки (вж. 4).

1. Самосъзнанието: множествена идентичност на гражданите

Концепцията за конституционния съюз следва да изясни положението на гражданите като субекти на съвместната система от национална и супранационална власт. Националните конституции изграждат съвместно с европейското конституционно ниво единна система, която степенувано и с различна “плътност” обвързва гражданите с оглед постигането на разнообразни цели за общо благо. Тази конституционна система е отражение на самоопределението на гражданите. Европейското право не е нито класическо международно право, нито пък е чуждестранно право. То е толкова “свое” право за всеки немец, колкото и федералното право и правото на лендерите. Европейският съюз и неговите институции са за всеки гражданин (при сериозно възприемане на принципа за субсидиарност) инструмент за изразяване и реализиране на цели, свързани с общото благо в такива сфери, които се намират извън компетентността и възможностите за въздействие на националните и дори регионалните политически институции. Учредената публична власт на всяко конституционно ниво съответства на идентичността на гражданите като граждани на даден ланд, на федерацията или на Европейския съюз. Гражданите формират “общности на легитимация и отговорност” за различните нива на действие, всяко от което е снабдено със съответни компетенции.[74]

2. Първичното действие на правото или примат без йерархия

Европейските договори са израз на един европейски *contratsocial*, а не са някакво “дедуцирано”, “изведено” право. Те притежават, с оглед на субектното ситуиране на гражданите, първична сила.[75]Costa/ENEL от 1964 г., подчертава спецификата на новия правен ред и неговата автономност.[76] Той обосновава примата на общностното право наред с практическото действие и необходимостта от единно правоприлагане със самостоятелността на създадения с Договора за ЕИО правопорядък, който възниква чрез прехвърлянето на суверенни правомощия и самоограничаването от страна на държавите - членки и води до създаването на един нов правен субект, като е “обвързващ както за държавите, така и за принадлежащите към тях лица”.[77] Само от това, обаче, не следва примата на европейското право. Съдът на европейските общности, в своето ключово решение

Решаващото материално основание за примата на европейското право е свързаното с идеята за единството равенство пред (европейския) закон.[78]“е една елементарна предпоставка за съществуването и възприемането на Общността”.[79] Само на тази основа е възможно действието на наднационалния ред като общ правопорядък за всички граждани и държави-членки. Принципът за равната свобода на гражданите е “истинската центростремителна сила на правния ред”.[80] На тази основа Съдът на европейските общности развива своята юриспруденция относно примата на общностното право. Съблюдаването на това правило от всички институции на държавите - членки в общ интерес на всички европейски граждани, взаимното доверие относно неговото последователно прилагане от всеки е договорно основание и фундамент на силата на общото право. Това важи в още по - голяма степен, ако разглеждаме държавите - членки като съ-законодатели на европейските норми, които те впоследствие ще трябва приоритетно да прилагат.[81] Ако схванем гражданите като легитимационен субект на европейското право, то става още по - явно, че въпросът за това на коя норма следва да бъде отдаден приоритет, не зависи от актьорите на двете нива, а в последна сметка - от волята на гражданите да създават общо право. То изисква в случай на нормативна колизия да се отдаде предимство на общата пред частната норма. Това равенство, както подчертава Томас Оперман,

Съдът на европейските общности уточнява, че става въпрос не за примат по отношение на валидността, а във връзка с прилагането на нормите. По този начин става възможно да разберем примата на европейското право, по нагледния израз на генералния адвокат Лагранж от 1964 г., като “въпрос на паралелното съществуване на две...взаимно противоречащи си правни норми, които едновременно претедират за валидност в рамките на вътрешнодържавния правен ред, като едната се съдържа в Договорите или е приета от общностните институции, докато другата е постановена от органите на националната държава.”[82]

Испанският Конституционен съд приема във вече цитираното по-горе решение, че приматът следва да се разбира не йерархично, а функционално и е ограничен “в областта на предоставените на европейските институции компетенции”. Той представлява не “йерархически метапорядък, а е “екзистенциално изискване” на европейското право, с оглед постигането в практиката на всички държави на неговото непосредствено действие и единно прилагане”.[83] От тази категория на примата (предимството) - обозначена като *primacia* и представляваща проявление на предимството в прилагането, съдът отличава, във връзка с чл. 9 (1) от испанската конституция категорията за върховенството - *supremacia*. С това той има пред вид “йерархически по

- висшия ранг и характер на дадена норма, въз основа на който тя представлява основание за валидността на по-долустоящите от нея норми. Това води до тяхната нищожност, когато те противоречат на императивни изисквания, които висшата норма съдържа. За разлика от върховенството, приматът (предимството, *primacia*) не се утвърждава непременно посредством йерархия, а се състои в разграничаването на сферите на приложение на различни, принципно действителни норми, от които все пак едната или другата притежава способността да отстранява другата на различни основания чрез своето приоритетно приложение.[84]

3. Нов аспект на обвързаността с правото и закона

Формалната самостоятелност на общностното право е, от своя страна, основа за друга особеност на европейската правна система. Именно и изключително националните съдилища и институции[85] са тези, които служебно трябва да следят за спазването и прилагането на примата на европейското право, при необходимост дори и против волята на техния собствен национален законодател.

От друга страна, Съдът на европейските общности не може в никой случай да обяви норма на националното право за недействителна. Въобще в Европейския съюз не съществува каквато и да е непосредствена власт за налагане на принудително изпълнение от страна на европейските органи. Монополът върху властта за физическа принуда остава при държавите - членки. Европейският съюз е правна общност, основаваща се върху доброволността и вярата в обвързващата сила на правото.[86] Също и задължението за спазване на принципа за примата на европейското право не може да бъде наложен от европейските органи на държавите - членки по силов начин. Той по-скоро е включен в "списъка със задължения" на държавните органи и по-специално - на съдилищата. На тях се пада задачата да отказват прилагането на националните закони, правителствени актове и дори конституционни актове, противоречащи на европейското право, като по този начин спомагат за прилагането на последното.

Европа на гражданите се опира по този начин при възприемането на европейското право върху дейността на националните съдилища.[87] В Германия това следва също от чл. 20 (3) от Основния закон, тъй като европейското право, притежаващо при това приоритет, принадлежи към конституционния ред, правото и закона. Всеки национален съд е по този начин и европейски съд, обвързан със системата от задължения и лоялности на Европейския съюз и действащ като гарант за неговото функциониране.

4. Отношението на сътрудничество между съдилищата[88]

Националните съдилища носят собствена отговорност за поддържането на способността за действие на ЕС като цяло, т.е. не само в качеството си на органи, прилагащи европейски норми, но и - в контекста на субсидиарността и защитата на идентичността на държавите - членки, като пазач на структурата и ценностите на съюза, разглеждан като конституционен съюз.

Това личи особено в областта на защитата на основните права на човека. В този смисъл Федералният конституционен съд на Германия изхожда в своето често цитирано решение от октомври 1993 г. относно ратификацията на Договора от Маастрихт от едно "отношение на сътрудничество" със Съда на европейските общности. От това следва, че само когато предлаганата от Съда в Люксембург защита на правата спадне общо и очевидно под нивото, предвидено като неотменимо от Основния закон, Федералният конституционен съд ще започне отново да упражнява своите правомощия, свързани с приложението на общностното право в Германия.[89]

Тази своя юриспруденция Федералният конституционен съд потвърди в решението си за регламента на ЕС относно пазара на банани от 2000 г. При това той утвърди строги задължения за доказване на твърденията за спад на нивото на защита под изискуемото от Основния закон в смисъла на решението *Solange II*. По този начин бяха увеличени бариерите за допустимост на един подобен процес.[90]

В своето решение "Teilzeit" от януари 2001 г.[91](1) изр. 2 от Основния закон[92]. Именно в смисъла на застъпването отношение на сътрудничество съдът се аргументира, че защитата на правата на човека би се изпразнила от съдържание, ако Федералният конституционен съд, поради липса на компетентност, не е в състояние да предприеме проверка въз основа на немските основни права, докато Съдът в Люксембург, на свой ред, заради липса на сезиране с искане за предварителна проверка, не може да съпостави съответствието на вторичното общностно право с европейските основни права.[93] Федералният конституционен съд отново пояснява кой е адекватният правен способ, съответстващ на действащата правна уредба, за ефективна защита на основните права в случай на тяхното евентуално нарушаване или застрашаване от европейски актове.

Според него това е сезирането на Съда в Люксембург съгласно чл. 234 от Договора за ЕО. Ключовата теза на решението се състои в това, че в сферата на основните права отхвърлянето на задължението за сезиране на Съда в Люксембург според чл. 234 от ДЕО от страна на немски съд открива възможността засегнатият да се обърне към Федералния конституционен съд чрез конституционна жалба, съгласно чл. 101

Федералният конституционен съд запазва контролно правомощие не само в областта на защита на правата на човека, но и относно преценката за спазване на компетентността от страна на институциите на ЕС.[94] Други върховни и конституционни съдилища следват изрично или мълчаливо същия път на разсъждение. По аналогичен начин полският Конституционен съд потвърждава своята компетентност за проверка на спазването на границите на правомощията, включени в компетентността на ЕС.[95] Също и испанският Конституционен съд формулира в горепосоченото свое решение сходна резерва относно собствената си контролна компетентност, приложима “в трудно мислимата хипотеза, при която правото на ЕС в своето по - нататъшно развитие престане да се намира в съгласие с испанската конституция”. Съдът изхожда от една стриктна паралелност на защитата на основните права. Всяко накърняване на основополагащите конституционни структури на една държава - членка, произтичащо от европейски акт, които съгласно новата разпоредба за идентичността на чл. I-5 от Договора за създаване на Конституция за Европа следва да се зачитат, означава наред с това нарушаване на европейската конституция.[96]

В рамките на европейския конституционен съюз следователно системата на “проверки и баланси” (“checks and balances”) за гарантиране на правата и свободите на гражданите, обхваща също съдилищата на европейско и национално ниво. Контролните правомощия на националните съдилища относно съответствието на европейското право с европейските основни права, конституционни принципи и разпоредби във връзка с компетентностите, които при спорове за валидност следва да се отнасят до Съда в Люксембург съгласно чл. 234 от ДЕО, утвърждават тяхната фундаментална съотговорност за това, което чл. 6 (2) от ДЕС възлага в задължение на европейските органи: зачитането на основните права. В този смисъл следва да се разбира и функцията на пазители, изпълнявана от националните съдилища с оглед на чл. 6 (1) от ДЕС. Едновременно с това - както личи от примера на т.нар. “Solange” юриспруденция на немския Конституционен съд, служеща като импулс за една осъзната практика по основните права на човека на Съда в Люксембург - функцията на пазач на националните съдилища с оглед на чл. 6 (1) от ДЕО, който обвързва двете нива с общи ценности и принципи, се допълва от политическата санкционна система на чл. 7 от ДЕО, свързана с европейски “надзор” върху държавите - членки. Системата за взаимен контрол и конституционно стабилизиране,[97] “клауза за структурно гарантиране” в чл. 23 (1) изр. 2 от Основния закон и съответстващите ѝ разпоредби в конституционното право на други страни, съхранява не само способността на ЕС да действа като демократично конструирана многостепенна система, но служи най - вече за защитата на основните права на личността. Тази защита на правата се превръща в европейска конституционна задача.[98] Концентрирането на компетентността за вземане на последното решение в едно единствено място не би било в съответствие със същността на тази система на сътрудничество.[99] повлияна от принципа на разделение на властите, интерпретирана в контекста на т. нар.

Когато националните конституционни съдилища получат възможност да задействат своите контролни правомощия в смисъла на едно “правомощие, активизиращо се при необходимост” в случаите на очевидно и общо незначително на основните права, респективно на границите на европейската компетентност,[100] това следва да се възприема не като заплаха, а като гаранция за съществуването на общата система, почиваща върху доброволна привързаност към правото и взаимно зачитане. Допълващата компетентност на съдилищата за осъществяване на взаимен контрол е системоопределяща за европейския конституционен съюз. Тя обосновава съществуването на едно взаимодействие, което в ядрото си е отношение на сътрудничество, а не на йерархия.[101] Модусът на сътрудничество е базиран основно върху диалога между съдилищата, осъществяван съгласно чл. 234 ДЕО. Субсидиарно обаче Съюзът се изгражда и върху постоянната бдителност на съдилищата по отношение на общото право, която в отделни крайни случаи се превръща в извънредната възможност за отказ от прилагане на европейското право. Европейският съюз е една правна общност, основаваща се на доброволността, на споделения възглед за обвързващата сила на правото, а не на принудата. Това е неговата сила и ключът към неговата привлекателност, превръщаща го, може би, в модел за наддържавен политически порядък, при това в световен план. [102]

V. Заключение: конституционен съюз и конституционен договор

С присъединяването на нови страни към ЕС, което ще се случи сега и с България и Румъния, се променя

основно действащото конституционно право и правният статус не само на новите държави - членки и техните граждани, но и тези на останалите държави и граждани на съюза. От този момент те споделят статуса на съюзни граждани, съвместно легитимират и отговарят за политиката на европейските институции, подчиняват се на един важащ по отношение на всички правен ред. Това не се осъзнава от всеки индивид. Ето защо схващането за Европейския съюз като конституционен съюз ни помага да засилим това самосъзнание и да уредим и използваме този съюз в съответствие с неговите цели. При едно такова разбиране приемането на ратифицирания, включително и от двете присъединяващи се страни, Договор за създаване на Конституция за Европа няма да донесе някаква качествена новост за съюза. По - скоро той ще допринесе, наред със създаването на предимства по отношение на прозрачността, демокрацията и ефективността, за изясняване на същността на основополагащото отношение между гражданите и съюза като конституционноправно отношение в един политически многостепенен съюз.

[1] Текстът е публикуван в ABl. 2004 C 310 v. 16.12.2004 S. 1 ff., <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?textfield2=310&year=2004&Submit=Suche&serie=C>. Като коментари вж.: С. Berg/G. K. Kampfer (Hrsg.), *Verfassung für Europa. Der Taschenkommentar für Bürgerinnen und Bürger*, 2. Aufl. 2005; Т. v. Danwitz/J. Rossetto (Hrsg.), *Eine Verfassung für die Europäische Union*, 2004; W. Weidenfeld (Hrsg.), *Die Europäische Verfassung in der Analyse*, 2005; L. Bourgoigne-Larsen/A. Levade/F. Picot, *La Constitution Européenne expliquée au citoyen*, 2005; M. Möstl, *Verfassung für Europa, Einführung und Kommentierung mit vollständigem Vertragstext*, 2005; V. Constantinesco/Y. Gautier/V. Michel (ed.), *Le Traité établissant une Constitution pour l'Europe. Analyses et commentaires*, 2005; K. Beckmann/J. Dieringer/U. Hufeld (Hrsg.): *Eine Verfassung für Europa*, 2. Aufl. 2005. W. Weidenfeld, *Die Europäische Verfassung verstehen*, 2006.

[2] Срв. за т.нар. „Plan D für Demokratie, Dialog und Diskussion“ der Kommission, http://europa.eu.int/germany/pdf/Plan_D_DE_KOM_13102005.pdf.

[3] Решение на Tribunal Constitucional, Erklärung DTC 1/2004 v. 13. Dez. 2004, според превода на А. С. Becker, *EuR* 2005, S. 339 (345); основната теза на решението е съвместимостта - и следователно липсата на необходимост от промяна - на испанската конституция с разпоредбите на Договора за създаване на Конституция за Европа. Срв. също А. С. Becker, *Vorrang versus Vorherrschaft – Anmerkung zum Urteil des spanischen Tribunal Constitucional DTC 1/2004*, *EuR* 2005, S. 353 (355).

[4] Решение на полския Конституционен съд от 11.5.2005, К 18/04, 13. цитат по неофициалния сборник на решенията, Nr. 13 с интернет адрес: http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/K_18_04_DE.pdf. Решението е отпечатано и в В. Banskiewicz (Hrsg.), *Entscheidungen des Verfassungsgerichtshofes der Republik Polen seit dem Inkrafttreten der neuen Verfassung bis zum Urteil über die EU-Mitgliedschaft (1997-2005)*, 2006, S. 309 ff.

[5] Основно: I. Pernice, *Bestandssicherung der Verfassungen: Verfassungsrechtliche Mechanismen zur Wahrung der Verfassungsordnung*, in: R. Bieber/P. Widmer (Hrsg.), *L'espace constitutionnel européen. Der europäische Verfassungsraum. The European constitutional area*, 1995, S. 225 (261 ff.), sowie ders., *Die Dritte Gewalt im Europäischen Verfassungsverbund*, *EuR* 1996, S. 27 ff., englisch: ders., *Multilevel Constitutionalism and the Treaty of Amsterdam: European Constitution-Making Revisited*, *CMLRev.* 36 (1999), 703 ff., също и в интернет на адреса www.whi-berlin.de/pernice-cmlrev.htm. За рецепиране и критика на тезата вж. указанията от същия в: Н. Dreier (Hrsg.), *Grundgesetz Kommentar*, Bd. II, 2. Aufl. 2006, Art. 23 Rn. 17 mit Fn. 104 (i.E.). Продължение от същия автор: *Die horizontale Dimension des europäischen Verfassungsverbundes – Europäische Justizpolitik im Lichte von Pupino und Darkazanli*, in: FS Jürgen Meyer, 2006, S. 359 (369 ff.); В критичен план особено: М. Jestaedt, *Der Europäische Verfassungsverbund – Verfassungstheoretischer Charme und rechtstheoretische Insuffizienz einer Unschärferelation*, in: FS Blomeyer, 2004, S. 638 ff.

[6] I. Pernice, *Europäisches und nationales Verfassungsrecht*, *VVDStRL* 60 (2001) S. 148 (172 ff.).

[7] *BVerfGE* 89, 155 (183) – Maastricht, за отвореността на Основния закон за обвързаност “в тесния правен съюз на една между държавна общност”.

- [8] EuGHE 1986, 1339, Rn. 23– Les Verts, ähnl. Gutachten 1/91, EuGHE 1991, I-6079, Rn. 21 – EWR I.
- [9] Gutachten 2/94, EuGHE 1996, I-1763, Rn. 35 – EMRK-Beitritt.
- [10] Вж. М. Zuleeg, Die Verfassung der Europäischen Gemeinschaft in der Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs, BB 1994, S. 581 ff.; R. Steinberg, Grundgesetz und Europäische Verfassung, ZRP 1999, S. 365 ff.; G. C. Rodríguez Iglesias, Zur „Verfassung“ der Europäischen Gemeinschaft, EuGRZ 1996, S. 125 ff. По-подробно: А. Peters, Elemente einer Theorie der Verfassung Europas, 2001, S. 29 ff.
- [11] D. Grimm, Der Wandel der Staatsaufgaben und die Zukunft der Verfassung, in: ders., Staatsaufgaben, 1994, S. 613 ff. За основните становища в конституционната дискусия срв. С. Möllers, Verfassungsgebende Gewalt – Verfassung – Konstitutionalisierung, in: А. v. Bogdandy, Europäisches Verfassungsrecht, 2003, S. 1 ff.; по-обширно - G. Teubner, Globale Zivilverfassungen – Alternativen zur staatszentrierten Verfassungstheorie, ZaöRV 63, 2003, S. 1 ff.
- [12] Подробно по въпроса: I. Pernice, Verfassungsrecht (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 155 ff.; за конституционно ориентирана употреба на понятието “постнационално” вж. също U. Liebert/J. Falke, Postnational Constitutionalisation in the New Europe, 2006.
- [13] Срв. J. Habermas, Die postnationale Konstellation und die Zukunft der Demokratie, in: ders., Die postnationale Konstellation. Politische Essays, 1998, S. 99: „В границите на териториалната държава се конституира, от една страна, държавният народ като потенциален субект на едно самозаконодателстване на демократично обединени граждани, а от друга - обществото като потенциален обект на неговото въздействие”. Вж. също E. Sieyès, Reconnaissance et exposition raisonnée des droits de l'homme et du citoyen, in: ders., Ecrits politiques, S. 198: „La constitution d'un peuple n'est et ne peut être que la constitution de son gouvernement, et du pouvoir chargé de donner des lois, tant au peuple qu'au gouvernement... ce n'est point la Nation qu'on constitue, c'est son établissement public. La Nation est l'ensemble des associés ...”. За конституционната концепция на “новия конституционализъм” вж. U.K. Preuß, Einleitung: Der Begriff der Verfassung und ihre Beziehung zur Politik, in: ders. (Hrsg.), Zum Begriff der Verfassung. Die Ordnung des Politischen, 1994, S. 7, 27 ff. Тезата на Е.-W. Böckenförde, Staat, Nation, Europa. Studien zur Staatslehre, Verfassungstheorie und Rechtsphilosophie, 1999, S. 136 f., dass wegen der schon vorausgesetzten Einheit Volk hierin ein Zirkelschluss liege, trägt nicht, wenn man auf den rechtlichen Akt der Verfassung abstellt.
- [14] U.K. Preuß, Begriff der Verfassung (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 29. Критично О. Beaud, Propos sceptiques sur la légitimité d'un référendum européen ou plaidoyer pour plus de réalisme constitutionnel, in: А. Auer/J.-F. Flauss (Hrsg.), Le référendum européen, 1997, S. 155: Тези разсъждения „relèvent plus du projet de la société que du droit positif” - но какво е позитивното право?, също там за ЕС S. 158 f.: преди всичко липсва pouvoir constituant, с което Beaud се присъединява към твърдението на Grimm, че не съществува европейски народ.
- [15] Срв. подробно: I. Pernice, Europäisches und nationales Verfassungsrecht, VVDStRL 60 (2001) S. 148 (163 ff.).
- [16] Ders., Verfassungsrecht (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 167.
- [17] P. Häberle, Europa – Eine Verfassungsgemeinschaft?, in: ders. (Hrsg.), Europäische Verfassung in Einzelstudien, 1999, S. 85 (90). Vgl. auch I. Pernice, Verfassungsrecht (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 161 f.
- [18] BVerfGE 89, 155 (190) – Maastricht, vgl. auch P. Kirchhof, Der deutsche Staat im Prozess der europäischen Integration, in: HStR VII, 1. Aufl. 1992, § 183 Rn. 38, 50 ff. 69.
- [19] W. Hallstein, Der unvollendete Bundesstaat, 1969, S. 48.
- [20] Ders., Bundesstaat (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 33.
- [21] Срв. А. v. Bogdandy, Supranationaler Föderalismus als Wirklichkeit und Idee einer neuen Herrschaftsform, 1999,

- [22] за това по-подробно: J. Schwarze, in ders., Die Entstehung einer neuen Verfassungsordnung, 2000, S. 11, 13; C. Grabenwarter, Staatliches Unionsverfassungsrecht, in: A. v. Bogdandy (Hrsg.), Europäisches Verfassungsrecht. Theoretische und dogmatische Grundzüge, 2003, S. 283 (297 ff, 332 f.).
- [23] BVerfGE 58, 1 (36) – Eurocontrol.
- [24] Вж.: J. Schwarze, Der Schutz der Grundrechte durch den EuGH, in: NJW 2005, S. 3459 ff.
- [25] EuGH, Slg. 1979, S. 3727 – Hauer, Rn. 23, 32.
- [26] Вж. от една страна EuGH, Slg. 1989, S. 2859 Rn. 17 f. – Hoechst, а от друга - EuGH, Slg. 2002, I-9011 Rn. 29–Roquette Frères SA, с оглед на междувременната юриспруденция на Съда в Страсбург по делото “Niemitz”.
- [27] Срв. I. Pernice, Die horizontale Dimension, (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 372 ff.
- [28] Вж. по-надолу IV. Грешка! Източникът на препратката не е намерен.; срв. също: C. Grabenwarter, Unionsverfassungsrecht, S. 283 (332 f.).
- [29] P. Häberle, Die Verfassungsgerichtsbarkeit auf der heutigen Entwicklungsstufe des Verfassungsstaates, EuGRZ 2004, S. 117 (122).
- [30] Vgl. I. Pernice, Die horizontale Dimension des europäischen Verfassungsverbundes – Europäische Justizpolitik im Lichte von Pupino und Darkazanli, in: FS Jürgen Meyer, 2006, S. 359 ff.
- [31] E. Schmidt-Aßmann, Das allgemeine Verwaltungsrecht als Ordnungsidee. Grundlagen und Aufgaben der verwaltungsrechtlichen Systembildung, 2. Aufl. 2004, S. 393 f.; по-подробно в теоретичен план: ders., Europäische Verwaltung zwischen Kooperation und Hierarchie, in: FS Steinberger, 2002, S. 1375 (1383); по-нататък ders., Einleitung: Der Europäische Verwaltungsverbund und die Rolle des europäischen Verwaltungsrechts, in: ders./Bettina Schöndorf-Haubold, (Hrsg.), Der Europäische Verwaltungsverbund. Formen und Verfahren der Verwaltungszusammenarbeit in der EU, 2005, S. 1 ff. По-подробно с оглед последиците за европейския регулативен съюз вж. I. Pernice, Soll das Recht der Regulierungsverwaltung übergreifend geregelt werden? Europarechtliche Aspekte, WHI-paper 3/2006.; <http://www.whi-berlin.de/documents/whi-paper0306.pdf>, S. 40 ff.
- [32] Основно: P. Häberle, Gemeineuropäisches Verfassungsrecht, EuGRZ 1991, S. 261 ff.; подробно с оглед на общите основи на европейската правна култура: ders., Europäische Verfassungslehre, 4. Aufl. 2006, S. 104 ff.; срв. също: I. Pernice, Der Verfassungsentwurf als gemeineuropäisches Verfassungsrecht, in: P. Brand/S. Huster/D. Tsatsos (Hrsg.), Die Europäische Union als Verfassungsordnung, 2004, S. 111 ff.
- [33] M. Jestaedt, Verfassungsverbund (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.).
- [34] D. Grimm, Braucht Europa eine Verfassung?, JZ 1995, S. 581 (584 ff.). Ausführlicher ders., Europas Verfassung, in: G. F. Schuppert/I. Pernice/U. Haltern (Hrsg.), Europawissenschaft, 2005, S. 177 (184 ff.).
- [35] Критично в този смисъл вж: I. Pernice, Die Verfassungsfrage aus rechtswissenschaftlicher Sicht, in: T. Bruha/J. J. Hesse/C. Nowak (Hrsg.), Welche Verfassung für Europa? Erstes interdisziplinäres „Schwarzkopf-Kolloquium“ zur Verfassungsdebatte in der Europäischen Union, 2001, S. 19, 30.
- [36] Вж. обаче D. Grimm, Europas Verfassung (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 189, с прецизното разграничение, че на фундаменталният ред на ЕС му липсва “демократичният елемент”: “Този ред не е продукт на самоопределението на европейските граждани по отношение на целта и формата на тяхното политическо обединение...”. При изразяването на съгласие на държавите-членки, респективно на техните парламенти или пък при референдуми става въпрос преди всичко “за решение от граждани на държавите или от техни

представители дали тяхната държава да продължи да участва и да развива сътрудничеството в рамките на една междудържавна общност, създадена от национален, а не от европейски дискурс”.

[37] В този смисъл BVerfGE 93, 155 (184): Посредством “европейското гражданство се създава една дълготрайна правна връзка между гражданите на държавите-членки . Тя не притежава “плътността” на общата принадлежност към националната държава. Обаче съществуващата степен на екзистенциална общност ѝ придава правно задължителен характер.”

[38] По-подробно: A. Augustin, *Das Volk der Europäischen Union – Zu Inhalt und Kritik eines normativen Begriffs*, 2000. S. 377 ff. (386 ff.), приемаща понятието за народ - въпреки базирането на много конституции върху народа и народния суверенитет, за разделимо от понятията за демокрация и учредителна власт. Това се дължи на факта, че самоопределението на индивида става без неговото опосредяване от народа, действащ като колектив и се извършва в голяма степен директно чрез осъществяването на индивидуалната свобода: частно, с помощта на основните права и публично -чрез въздействието върху политическия процес и обединението на всички индивиди.

[39] H. Hofmann, *Von der Staatssoziologie zu einer Soziologie der Verfassung*, JZ 1999, 1065 (1070).

[40] пак там., S. 1069.

[41] Вж. също U. Haltern, *Europarecht und das Politische*, 2005.

[42] Срв. D. Grimm, *Europas Verfassung* (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 184 ff.; J. Isensee, in: Isensee/Kirchhof (Hrsg.), *Handbuch des Staatsrechts*, Bd. II (2004), § 15 Rn. 1, 3, който възприема едно широко, формално понятие за конституция (“статут”). То е обобщително понятие за правилата, установяващи предпоставки за волеобразуване и действие. В него обаче конституцията в конституционноправен смисъл се явява не просто схема на формална организация, а и основа за придаване на смисъл и публично приемане. По мнението на този автор учредителните договори на ЕС изграждат формална и материална конституция. На тях им липсва обаче интегративен характер и съгласието на народа. (Rn. 15 f.). Също за P. Kirchhof, ebd., § 21 Rn. 25, 54, държавата е предпоставка за конституцията. Той възприема понятието за конституция на ЕС като несъответстващо на действителността, тъй като Съюзът поради ограничените и частични упълномощавания и само опосредено изведената от народите на държавите-членки власт не притежава достатъчна легитимност, универсална компетентност и самообновяващата се сила на конституционната държава. Също M. Pechstein/C. König, *Die Europäische Union*, 2. Aufl. 1998, Rn. 551 ff. изглежда възприемат разбирането, че само държавата е способна да удовлетвори очакванията, които поражда една конституция и считат за рисковано да се говори за конституция на ЕС.

[43] Критично също: G. Lübke-Wolff, *Die „Verfassung für Europa“ – ein Etikettenschwindel?*, in: W. Baumann/H.-J. v. Dickhuth-Harrach/W. Marotzke (Hrsg.), *FS Otte*, 2005, S. 195 (204 f.); подробно: A. Peters, *Elemente* (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.) S. 93-166; C. Möllers, *Verfassungsgebende Gewalt* (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.) S. 18 ff., с многобройни указания за състоянието на дискусиата. Möllers напомня за “централните задачи на европейското понятие за конституция с оглед създаването на правните предпоставки за демократична политика”. Вж. също: Hobe, *Bedingungen, Verfahren und Chancen europäischer Verfassunggebung: Zur Arbeit des Brüsseler Verfassungskonvents*, EuR 2003, 1 (3 ff., 6 ff.).

[44] Срв.: A. Peters, *Elemente* (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 93 ff.: „Die Ablösung der Verfassung vom Staat“. Ebenso: U. Schliesky, *Souveränität und Legitimität von Herrschaftsgewalt*, 2004, S. 482 ff. и двете с многобройни аргументи.

[45] G. Jellinek, *Allgemeine Staatslehre*, Neudruck 3. Aufl., 1921, S. 505.

[46] G.-F. Schuppert, *Demokratische Legitimation jenseits des Nationalstaates. Einige Bemerkungen zum Legitimationsproblem der Europäischen Union*, in: Heyde/Schaber, *Demokratisches Regieren in Europa?*, 2000, S. 65 (76 ff.); F. C. Mayer, *Kompetenzüberschreitung und Letztentscheidung*, 2000, S. 31 ff. Последователното правно

доразвитие е концепцията за “европейския конституционен съюз”. По-подробно вж. по-надолу в изложението, както и I. Pernice, in: Dreier (Hrsg.), Grundgesetz, Bd. II, 2. Aufl. 2006, Art. 23 Rn. 20.

[47] За функциите вж: I. Pernice, Verfassungsrecht (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 158 ff.; U. Schliesky, Souveränität (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 492 ff.

[48] I. Pernice, Verfassungsrecht (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 155 ff.

[49] Срв. I. Pernice, Zur Finalität Europas, in: G. F. Schuppert/I. Pernice/U. Haltern (Hrsg.), Europawissenschaft, 2005, S. 743 ff.

[50] За съотношението им вж. U. Sacksofsky, Landesverfassungen und Grundgesetz, NVwZ 1993, S. 235 ff. За границите, особено по отношение на конституционното право на лендерите вж. H. Dreier, in: ders. (Hrsg.), Grundgesetz Kommentar, Bd. II, 1. Aufl. 1998, Art. 31 Rn. 29 f.

[51] Срв. BVerfGE 36, 342 (360 f.); вж. също T. Maunz, in: Isensee/Kirchhof (Hrsg.), Handbuch des Staatsrechts, Bd. IV, 2. Aufl. 1999, § 94 Rn. 2 ff.

[52] BVerfGE 89, 155 (175) – Maastricht.

[53] P. Kirchhof, Die rechtliche Struktur der Europäischen Union als Staatenverbund, in: A. v. Bogdandy, Europäisches Verfassungsrecht. Theoretische und dogmatische Grundzüge, 2003, S. 893 (896 f.).

[54] По-подробно вж: I. Pernice, Europäisches und nationales Verfassungsrecht, VVDStRL 60 (2001) S. 148 (160 ff.).

[55] M. Jestaedt, Verfassungsverbund (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 657 ff. Vgl. zur Auseinandersetzung auch den Tagungsbericht von D. Thym, Göttinger Gespräche zum deutschen und europäischen Verfassungsrecht, DVBl. 23/2006, im Erscheinen.

[56] H. Kelsen, Reine Rechtslehre, 2. Aufl. 1960.

[57] M. Jestaedt, Verfassungsverbund (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 658 f.

[58] M. Jestaedt, Verfassungsverbund (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 664.

[59] M. Jestaedt, Verfassungsverbund (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 667.

[60] Теорията за Основната норма е въведена от Х.Келзен в средата на 20-те години на XX век чрез неговата правна теория, първоначално в “Общо учение за правото”, 1925 г. През следващите години той я представя отново, например в предговора към второто издание на неговата разработка за суверенитета (публикувана за първи път през 1920 г.) - H. Kelsen, Das Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts. Beiträge zu einer reinen Rechtslehre, 2. Aufl. 1928, както и в H. Kelsen, Die philosophischen Grundlagen der Naturrechtslehre und des Rechtspositivismus, 1928. Обширно систематично изложение на теорията за Основната норма в рамките на чистата теория на правото се появява след това в първото издание на книгата “ Reine Rechtslehre. Einleitung in die rechtswissenschaftliche Problematik”, 1934. Келзен поддържа, че въвеждането на теорията за Основната норма в тази книга е едно последователно продължение на неговата първоначална теза, застъпена в “Чистото учение за правото”, което не променя съществено основите на теорията му, а само спомага за консеквентното им разгръщане. Автор, който изрично се позовава на Келзен и следва монистичната концепция е .M. Jestaedt, Verfassungsverbund (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 667 ff.

[61] BVerfGE 89, 155 ff. – Maastricht.

[62] наред с вече посочените решения на испанския Конституционен съд от 13. Dezember 2004 (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.) и полския Конституционен съд от 11. Mai 2005 (Fn. Грешка! Показалецът не е

дефиниран.) вж. също решенията на датския Върховен съд от 6. 4. 1998, в превод на R. Hofmann, in: EuGRZ 1999, S. 49 (52) както и на френския Конституционен съвет, *Décision 2004-496 DC du 10 juin 2004, Loi pour la confiance dans l'économie numérique*, Journal officiel 22.6.2004, 11182, в превод на F. C. Mayer abgedruckt in: EuR 2004, 921 (922), анализирани от J. H. Reestman, France – Conseil constitutionnel on the Status of (Secondary) Community Law in the French Internal Order. Decision of 10 June 2004, 2004-496 DC, European Constitutional Law Review 2005, S. 302 ff. както и Conseil constitutionnel, *Décision n° 2004-505 DC du 19 novembre 2004 (Traité établissant une Constitution pour l'Europe)*, превод на F. C. Mayer, EuR 2004, S. 911 (914), анализи на F.C. Mayer, *Europarecht als französisches Verfassungsrecht*, EuR 2004, 925 ff., и G. Carcassonne, Case-Note, European Constitutional Law Review 2005, S. 293 ff.

[63] Така например доминиращото разбиране. Срв. R. Bernhardt/U. Sacksofsky, in: BK GG, 84. Lfg. 1998, Art. 31 Rn. 4 ff.; с ограничение върху съобразното с компетенциите федерално право: H. Dreier, in: ders. (Hrsg.), *Grundgesetz Kommentar*, Bd. II, 2. Aufl. 2006, Art. 31 Rn. 18 f. Така Федералният конституционен съд приема лендерите като “снабдени със самостоятелна - макар и предметно ограничена - непроизводна от федерацията, а единствено призната от нея държавна власт.” (BVerfGE 1, 13 (34); 60, 175 (207), u.a.).

[64] Също при M. Kumm, *The Jurisprudence of Constitutional Conflict: Constitutional Supremacy in Europe before and after the Constitutional Treaty*, ELJ 11 (2005), S. 263 ff., 268 ff., съпроводено с опит за търсене на собствен отговор и решение посредством формулиране на разбирането за “конституционализъм отвъд държавата” („Constitutionalism Beyond the State“) (S. 281 ff.). По - различно разбиране, базирано върху теорията на Келзен застъпва T. Schilling, *The Jurisprudence of Constitutional Conflict: Some Supplementations to Matthias Kumm*, ELJ 12 (2006), 173 (175 ff.)

[65] По въпроса за йерархията срв. I. Pernice, *Verfassungsrecht* (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 185 f. S. също: F. C. Mayer, *Kompetenzüberschreitung* (Fn. 41), S. 62 ff., 74 f.; по-подробно M. P. Maduro, *Europe and the Constitution*, in: J. H. N. Weiler/M. Wind (eds.), *European Constitutionalism Beyond the State*, 2003, S. 74 (95 ff.), присъединявайки се към плуралистичната теза, развита от N. MacCormick, *Beyond the Sovereign State*, *Modern Law Review* 56 (1993), S. 1 ff. Подробно и въз основа на един мрежови модел: A. Peters, *Elemente* (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 217 ff., 253 ff. S. също H. P. Nehl, *Europäisches Verwaltungsverfahren und Gemeinschaftsverfassung. Eine Studie gemeinschaftsrechtlicher Verfahrensgrundsätze unter besonderer Berücksichtigung „mehrstufiger“ Verwaltungsverfahren*, Berlin 2002, S. 152, за който „... една нормативна йерархия между националното и общностното конституционно право не е възможно да бъде обоснована от гледище на конституционноправната теория, нито е конституционно-политически приемлива посредством аргументите, застъпвани от “функционалните” и “плуралистичните” конституционни възгледи. Критично, от гледна точка на келзенианската теория: M. Jestaedt, *Verfassungsverbund* (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 662 ff.

[66] M. P. Maduro, *Contrapunctual Law: Europe's Constitutional Pluralism in Action*, in: N. Walker (ed.) *Sovereignty in Transition*, 2003, S. 501 ff. (505). Той говори за “конкурентен суверенитет” (“competitive sovereignty”).

[67] Общо под формата на полемика с Томас Хобс и Джон Лок., но отчитащо и модерната теория: W. Kersting, *Die politische Philosophie des Gesellschaftsvertrags*, 1996.

[68] T. Schilling, *Jurisprudence* (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.) S. 187: „...всяко изхождане от тези основания би породило революция в правен смисъл. Също всяко отхвърляне на концепцията за Основната норма би направило правото неразлично от общия политически или философски дискурс”.

[69] Ebd., S. 187 f.

[70] Vgl. P. Häberle, *Die offene Gesellschaft der Verfassungsinterpreten*, JZ 1975, S. 297 ff.; по-подробно: ders., *Europäische Verfassungslehre*, 4. Aufl. 2006, S. 246 ff. (263 ff., 268 ff.); срв. също I. Pernice, *Die Dritte Gewalt* (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 39.

[71] Също за легитимационното значение на този “комуникативен” процес вж. I. Pernice, *Die Dritte Gewalt* (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 38 ff.

- [72] Основно за този фактор за правно развитие вж.: I. Pernice, *Billigkeit und Härteklauseln im öffentlichen Recht. Grundlagen und Konturen einer Billigkeitskompetenz der Verwaltung*, 1991, S. 350 ff.
- [73] Известен пример от европейския контекст е със сигурност “Протокола Барбър” („Barber-Protokoll“), ABl. 1992 C 191/68, ограничаващ действието на едноименната юриспруденция (EuGHE 1990, I-1889 – Barber) до бъдещето.
- [74] За понятието за “легитимационни общности” („Legitimationsgemeinschaften“) срв. S. Kadelbach, *Autonomie und Bindung der Rechtsetzung in gestuften Mehrebenensystemen*, VVDStRL 66 (2007), i.E.
- [75] Срв. в този смисъл: H.-P. Ipsen, *Europäisches Gemeinschaftsrecht*, 1972, S. 58 ff.; P. Badura, *Bewahrung und Veränderung demokratischer und rechtsstaatlicher Verfassungsstruktur in den internationalen Gemeinschaften*, VVDStRL 34 (1964), S. 34 (57); за едно “чисто европейскоправно” обосноваване на примата вж.: T. Oppermann, *Europarecht* 3. Aufl. 2005, § 7 Rn. 2 f.; за допълнителни доказателства вж.: I. Pernice, in Dreier (Hrsg.), *GG Kommentar*, Bd. II, 2. Aufl. 2006, Art. 23 Rn. 21.
- [76] Оттук и тезата за неговата роля на „мотор на интеграцията“, срв. K.-D. Borchardt, *Richterrecht durch den Gerichtshof der Europäischen Gemeinschaften*, in: GS Grabitz, 1995, S. 29 ff.
- [77] EuGHE 1964, 1141, Rn. 8 – Costa/ENEL.
- [78] Също и Съдът в Люксембург посочва този аспект в EuGHE 1964, 1141, Rn. 9 – Costa/ENEL
- [79] T. Oppermann, *Europarecht* 3. Aufl. 2005, § 7 Rn. 9.
- [80] A. v. Bogdandy, *Europäische Prinzipienlehre*, in: ders., *Europäisches Verfassungsrecht*, 2003, S. 149 (191).
- [81] Така по отношение на държавите: R. Bieber/I. Salomé, *Hierarchy of Norms in European Law*, CMLRev. 33 (1996), S. 907 (912).
- [82] GA Lagrange, EuGHE 1964, 1251 (1285) – Costa/ENEL.
- [83] Tribunal Constitucional (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 343.
- [84] пак там - S. 346.
- [85] За обвързаността и на административните органи вж.: EuGHE 1999, I-2517, Rn. 30 – Ciola; също и H.-D. Jarass/S. Beljin, *Die Bedeutung von Vorrang und Durchführung des EG-Rechts für die nationale Rechtsetzung und Rechtsanwendung*, NVwZ 2004, S. 1 (9 ff.).
- [86] Вж. в този смисъл F. C. Mayer, *Europa als Rechtsgemeinschaft*, in: G. F. Schuppert/I. Pernice/U. Haltern (Hrsg.), *Europawissenschaft*, 2005, S. 429 ff.
- [87] G. C. Rodríguez Iglesias, *Der EuGH und die Gerichte der Mitgliedstaaten - Komponenten der richterlichen Gewalt in der Europäischen Union*, NJW 2000, S. 1889 ff.; подробно за тази европейскоправна отговорност на съдилищата вж.: M. Claes, *The National Courts' Mandate in the European Constitution*, 2006, S. 58 ff.
- [88] За съотношението между националните съдилища и Съда на европейските общности срв. пространния анализ на F. C. Mayer, *Kompetenzüberschreitung* (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), както и от същия автор, *Europäische Verfassungsgerichtsbarkeit. Gerichtliche Letztentscheidung im europäischen Mehrebenensystem*, in: A. v. Bogdandy (Hrsg.), *Europäisches Verfassungsrecht*, 2003, S. 229 ff., und *The European Constitution and the Courts*, in: A. v. Bogdandy/J. Bast (Hrsg.), *Principles of European Constitutional Law*, 2006, S. 281 ff.

- [89] BVerfGE 89, 155 (175) – Maastricht; други като M. Zuleeg, “Bananen und Grundrechte - Anlaß zum Konflikt zwischen europäischer und deutscher Gerichtsbarkeit”, NJW 1997, S. 1201 ff. (1206 f.) не виждат в тази юриспруденция желание за сътрудничество със Съда в Люксембург. Според тях отношението е по-скоро на субординация, ако не е чак на конфронтация. Става въпрос не толкова за защита на основните права, колкото за компетентности и за немския суверенитет.
- [90] BVerfGE 102, 147 (161 ff., 164) – Bananen-Marktordnung. F. C. Mayer, Grundrechtsschutz gegen europäische Rechtsakte durch das BVerfG. Zur Verfassungsmäßigkeit der Bananenmarktordnung, EuZW 2000, S. 685 (688).
- [91] BVerfG, NJW 2001, S. 1267 ff. – Teilzeitarbeit.
- [92] пак там. S. 1268; срв. също BVerfGE 73, 339 (366 ff.) – Solange II; E 75, 223 (233 f.) – Kloppenburg.
- [93] BVerfG, NJW 2001, S. 1267 (1268) – Teilzeitarbeit. Сравнение от гледна точка на проекта за европейска конституция: P. Steinberg, A Tentative Survey of the Innovations of the Constitution for Europe that Might Impact Upon National Constitutional Law, in: Ziller (Hrsg.), The Europeanisation of Constitutional Law in the Light of the Constitution for Europe, Paris 2003, S. 139 (147 ff.), <http://www.whi-berlin.de/survey.htm>. Срв. също: J. Kokott/T. Henze/C. Sobotta, Die Pflicht zur Vorlage an den Europäischen Gerichtshof und die Folgen ihrer Verletzung, JZ 2006, 633 (635 ff.).
- [94] BVerfGE 89, 155 (188) – Maastricht.
- [95] пак там., Ziff. 15 (S. 316).
- [96] Tribunal Constitucional (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 353 (355).
- [97] Вж. I. Pernice, Bestandssicherung (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 261 ff.; също. A. v. Bogdandy/M. Nettesheim, Die Europäische Union: Ein einheitlicher Verband mit eigener Rechtsordnung, Europarecht 1996, S. 1 ff.; C. Grabenwarter, Unionsverfassungsrecht (Fn.Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 336.
- [98] За понятието в светлината на правото на субсидиите и субвенциите вж: P. Steinberg, Vergaberechtliche Steuerung als Verbundaufgabe, 2005. По отношение на третата власт в ЕС като “съюз на националните съдилища със Съда в Люксембург” вж. също I. Pernice, Die Dritte Gewalt (Fn.Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 36 f.
- [99] M. P. Maduro, Europe and the Constitution, (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 98.; A. Peters, Elemente (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.), S. 325 поддържа, че конфликтът не е разрешим чрез правила отгоре, понеже над нивото на конфликта не съществува друга решаваща инстанция.
- [100] Вж. по-подробно: I. Pernice, in: Dreier, Grundgesetz, 2. Aufl. 2006, Bd. II, Art. 23 Rn. 30, mwN.
- [101] G. C. Rodríguez Iglesias, Komponenten der richterlichen Gewalt (Fn. Грешка! Показалецът не е дефиниран.) S. 1890.
- [102] Вж.: Ingolf Pernice, The Global Dimension of Multilevel Constitutionalism: A Legal Response tp the Challenges of Globalisation, in: P.M. Dupuy/B. Fassbender/M.N.Shaw/K.-P. Sommermann (Hrsg./Editors), Völkerrecht als Wertordnung. Common Values in International Law, Festschrift für / Essays in Honour of Christian Tomuschat, 2006, S. 973.